

ЖАПАРАЛИЕВА Н. Ж.
М.Рыскулбеков тындагы КЭУ
ЖАПАРАЛИЕВА Н. Ж.
КЭУ им.М. Рыскулбекова
JAPARALIEVA N. J.
M. Ryskulbekov KE U

**“МАНАС ТААНУУ” ДИСЦИПЛИНАСЫН ҮЙРӨТҮҮДӨ
КОЛЛЕКТИВДҮҮ ОКУТУУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН КОЛДОНУУНУН
МҮМКҮНДҮКТӨРҮ**

**ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ КОЛЛЕКТИВНОГО
ОБУЧЕНИЯ В ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИНЫ “МАНАСОВЕДЕНИЕ”**

**THE POSSIBILITIES OF USING THE TECHNOLOGY OF COLLECTIVE
LEARNING IN TEACHING THE DISCIPLINE "MANAS STUDIES"**

Аннотация: Аталган макалада —Манас| таануу| курсун окутуунун коллективднн ыкмасын сунуштоо жана кандай принциптер, каражаттар жана формалар аркылуу ишке ашуусу тууралуу учкай кеп болот. Ошондой эле, ʻез кезегинде практикалык же семинардык сабак ʻтнлʻ турган болсо, илимий маалыматтар, методикалык ыкмалар, анын ичинде дидактикалык маалыматтык топтомдор, жаңы технологиялык жабдуулар, таянуучу каражаттар, алдыңкы тажрыйбалар, инновациялык заманбап методдор ж.б. жардамга келери тууралуу баяндалат. Ишмердннлнктнн бардык компоненттери бирдикте каралууга аракеттер жасалат. Айрым учурда педагогикалык технологияны окутуу процессинин натыйжалуу ʻтншн нчнн колдонула турган инструмент, каражат катары каралат. Бул учурда педагогикалык технология окуу процессинин эффективднн жнрншнннн аныкталган методдорунун, формаларынын, каражаттарынын педагогикалык, психологиялык жыйындысы, башкача айтканда, окуу процессин уюштуруунун методикалык жыйындысы болуп саналары айтылат.

Аннотация: В данной статье представлен краткий обзор предлагаемой методики преподавания курса «Манасоведение», принципов, средств и форм ее реализации. Также, в свою очередь описаны, что при проведении практического или семинарского занятия придут на помощь научная информация, методические подходы, в том числе пакеты дидактической информации, новое технологическое оборудование, справочные материалы, передовой опыт, инновационные современные методики и т.д. Будут предприняты усилия для рассмотрения воедино все компоненты мероприятия. В ряде случаев педагогическая технология рассматривается как инструмент, с помощью которого можно эффективно проводить процесс обучения. В этом случае говорят, что педагогическая технология представляет собой совокупность педагогических, психологических методов, форм, средств эффективного процесса обучения, т. е. методологический комплекс организации процесса обучения.

Annotation: This article will tell you how to offer a collective approach to teaching the course —Manas studies‖ and what principles, means and forms will be implemented. Also, in turn, scientific data, methodological techniques, including didactic information packages, new technological equipment, reference materials, best practices, innovative modern methods will help to conduct the practical or seminar lessons. Efforts will be made to ensure that all components of the activity are considered together. Pedagogical technologies are sometimes considered as a tool that can be used for the effective passage of the educational process. In this case, pedagogical technology is a pedagogical, psychological set of identified methods, forms, means of effective flow of the educational process, that is, a methodological set of the educational process organization.

Негизги сздэр: —Манас таануу‖ дисциплинасы, илимий маалыматтар, методикалык ыкмалар, методдор, формалар, каражаттар, педагогикалык, психологиялык жыйынды.

Ключевые слова: дисциплина «Манасоведение», научные данные, методологические подходы, методы, формы, средства, педагогический, психологический сборник.

Keywords: discipline—Manas studies‖, scientific data, methodological techniques, methods, forms, means, pedagogical, psychological set.

—Манас‖ таануу курсун окутууну изилдөөнүн жана окутуунун методдору, принциптери, формалары жана каражаттары орто окуу жайларынын пайдубалын тнзгөн мектеп. Студенттер алгачкы маалыматтарды мына ушул мектептен угушат. Мектептен айырмаланып, жогорку окуу жайында сабакты уюштуруу башкача нукта ишке ашырылат. Сабак деп аталган процесс окутуучунун чыгармачылыгынан кез каранды болуп, ал мектеп

сабагынын 45 мнөттүнн ордуна 1 академиялык убакытта (болон системасы боюнча 100 мнөт) болуп өтөт, бир канча этаптардын негизинде ишке ашырылат. Алсак, өтөлө турган темага арналган дарстык маалыматтар (документалдык далилдер, негизги ойлор, илимий - теориялык фактылар, тиешелнн аргументтер ж.б.) баш аламан берилбестен, ырааттуу түрдө берилет; ал эми өз кезегинде практикалык же семинардык сабак өтөлө турган болсо, илимий маалыматтар, методикалык ыкмалар, анын ичинде дидактикалык маалыматтык топтомдор, жаңы технологиялык жабдуулар (компьютер, проектор, интерактивднн доскалар ж.б.), таянуучу каражаттар (слайддар, снрөттөр, көрсөтмө куралдар ж.б.), алдыңкы тажрыйбалар (окутуучунун көп жылдык иш тажрыйбасы), инновациялык заманбап методдор ж.б. жардамга келет. Практикалык, семинардык, лабораториялык сабактар окутуучудан да, студенттерден да заманбапчылдыкты жана эркиндикти талап кылат. Ал эми дарстык сабактарда: анын дисциплиналык мазмуну, структуралык компоненттери, стилдик өзгөчөлнктөрн, теориялык аспектилер каралып, рамканын чегинде, бир жактуулук өкмөт снрөт. Анткени, лекцияда негизднн гана маалыматтар айтылып, далилдер келтирилип, андан кийинки ой окурмандар менен студенттердин талкуусуна коюлат. Лекция монологдук көп катары мнөздөлнп, бир гана адам тарабынан окулат. Башка сабактар болсо көпчлнктнн катышуусу менен өтөт. Лекциянын структуралык тнзлншн (бөлнктөрн, мазмундук олуттуу маселелери жана алардын байланыштары) компоненттери боюнча төмөнкндөй системада аткарылышы керек:

Лектордун кириш сөзн: Лекцияда сөз боло турган окуу материалдары тууралуу жалпы

маалымат берип, лекциянын планы менен аткарыла турган иш. Мисалы, С.Орозбаковдун варианты боюнча —Манастан| нзнндн:

Эрте туруп кыргыздар,
Эки жагын карады,
Алоокенин аскери
Анжиянга бет алып,
Тнндө качып тарады.
Чанчышканда бабаңыз
Талабына жетиптир,
Тарап алып Анжиян
Таң атырбай кетиптир.
Эки кнн уруш салыптыр,
Нч жнз миң эле келгени,
Жнз миңге толбой калыптыр.
Жарадарын ташташып,
Аман-соо калганын
Анжиянга башташып,
Урушка мурун кенге албай,
Бирин бири керге албай,
‘Өлгөндөрнн кеме албай,
Атка жнрбей боштору,
Артылбай калып коштору,
Алооке колу кетиптир,
Суңшоонун эли нетиптир?
Култка дуу-ду өлнптнр,
Маңгулдун бир уругу

Дугулдар кезн кернптнр.-деген сыяктуу нзнндндөн мисал кылып, лекцияда негизги мазмундагы олуттуу маселелерин ажыратуу менен маалымат жасоо жана багыт бернн, зарыл болгон окутуу каражаттарына таянып, маселени чечннгө жетишнн. Ошол эле учурда, ар бир ЖОЖ багытына, адистигине жараша, лексикалык топтому шайкеш келген жерден нзнндн тандап алууну унутпашы зарыл. Мисалы, жогорудагы нзнндндөн:

Эки кнн уруш салыптыр,
Нч жнз миң эле келгени,
Жнз миңге толбой калыптыр – деген сыяктуу жерлери экономика жана так илимдер адистигине туура келет. Эскерте кетчн нерсе убакытты рационалдуу пайдалануу жана жыйынтыктоо керек.

Окумуштуу-дидактиктердин белгилеесиндө студенттер бул билимдерге сугарылып анан жашоого тнртнлнп чыгарылган пассивднн контейнер эмес. Алар активднн жана өз алдынча таанып билннгө ар дайым умтулган жөндөмднн индивиддер. Студенттердин билим алуудагы жигердннлннгн алардын билиминин сапатын жогорулатуу менен өннккөн активднн инсанды калыптандырат. Инсандын өз алдынча болуу сапаты жана анын жекече таанып билннчнлннгн анын инсандык сапаттарынын ичинен эң негизгиси болуу менен, ал ар кандай ишмердннлннгтнн ийгилигин камсыз кыла алат. Дидактиканын негиздөөгчнсн Ян Коменский акыл – эстин өз алдынчалуулугун өннктнрннчн окутуу катары караган —Акыл менен кабыл алынып тншннгөн нерседен башканы жаттатып кыйноо жарабайт, адамдын таанып билнн жөндөмдннлннгнн эрте ачуу

керек, себеби җәнр бою ал кәп нерсени жеке таанып билет, изилдейт жана аткарат — деп белгилеген. Ал кәрсәтмәлннлнктн —дидактнканын алтын эрежесн деп, аң сезимдннлнктнн жана удаалаштыктын принциптерн да аныктаган [2, 485 - б].

Советтик философ М.С.Каган таанып билнн ишмердннлнктнн тәмәндәгн компоненттерн белгилеген: —мотивациялоо, ориентация, операция, энергетика. Тактап айтканда: субъектн ар бир багыттуу активдннлнктнндә ички мотивация болуш керек; ишмердннлнктнн процесснде мотивация бара-бара конкретнн процесстн ориентациясына алып келиши керек (максат коюу, план менен иш алып баруу, аракет); ишмердннлнктнн стратегиясы жана тактикасы кандайдыр бир базасы бар болгондо гана ишке ашат.

Кәптәгән адабий булактардан алынган маалыматтар боюнча окутуу технологиясынын тәмәндәгндәй өзгәчәлнктернн бәлнп кәрсәтсәк болот. Аларга тәмәнкнләр дн белгилейли . **Ийкемдннлнк:** коллективднн окутуу технологиясын колдонууда, студенттер сабактарга ийкемднн жнгртмә боюнча, ар бири ғзннә канча керек болсо, ошончо билим ала алат; **Модулдуулугу:** коллективднн окутуу технологиясын колдонууда окуу методикалык комплекстер модулдук принциптердн негизнде тнзләт. **Удаалаштыгы:** Негизги кесиптик билимн кош диплом алуу нчнн окуу жай менен болгон келишимдн жардамы менен айкалыштырып жнргнзнгә болот. **Асинхрондуулугу:** Окуу процесси онлайн болгон учурда студент ғздерннә ылайыктуу убакытта, жерде жана темпте окуй алат.

Жаңы маалыматтык технология: Коллективднн окутуу технологиясында маалыматтык коммуникациялык технологиянын бардык тнрләрн пайдаланылат, б.а. компьютер, компьютердик тармактар, электрондук почта, чат, маалыматтык системалар, интернет айдыңы ж.б. анын каражаттары болуп саналат. Окутуучунун жаңы ролу: окутуучуга таанып билнн процессн уюштуруу, ғтнлә турган дисциплиналардын жумушчу программаларын тнзнн, консультация бернн, окуу проектилерн жетектәә жана башка функциялар жнктәләт. Окутуучу бири – бирине жардам кәрсәтннчн тайпаларды башкарат, студенттердн кесипкәйлннгнн ғркнндәтннгә жардам берет.

Азыркы мезгилде педагогика илимине «педагогикалык технологиялар», «билим технологиясы», «окуу технологиясы», «инновациялык технологиялар» терминдери колдонулат. —Технология термининн уңгусу байыркы грек тилинде —техно — искусство, чеберчилик, аткаруучулук, ал эми —логос — окуу, нйрәннн деген маанилерди тншнндрәт. Демек, технология тигил же бул ишмердннлнктн жогорку чыгармачылык дөңгәлдә жнргнзнг жана аны нйрәннн болуп саналат. Ал эми педагогикалык технология бул - бир жагынан, окуу материалын иштеп чыгуу, аны ғзгәртнн жана берннннн методдору менен каражаттарынынын жыйындысы болсо, экинчи жагынан, техникалык жана маалыматтык каражаттардын негизнде педагогдун студенттер менен бирдикте окуу процессн жнргнзнг жәннндәгн илим болуп саналат. [5.138-б.] Айрым учурда педагогикалык технологияны окутуу процессинн натыйжалуу ғтншн нчнн колдонула турган инструмент, каражат катары карашат. Бул учурда педагогикалык технология окуу процессинн эффективднн жнрншнннн аныкталган

методдорунун, формаларынын, каражаттарынын педагогикалык, психологиялык жыйындысы, башкача айтканда, окуу процессн уюштуруунун методикалык жыйындысы болуп саналат. Азыркы мезгилде билим бернн системасына ылайыкташтырылган кәптәгән педагогикалык технологиялар даярдалып, билим сапатын жогорулатууга ғбәлгә тнзнгдә. Алардын негизги тнрләрн тәмәндәгнләр:

коллективднн окуу технологиясы;
активднн окуу технологиясы;
модулдук технология;
проблемалуу окуу технологиясы;

оюн технологиясы жана башка технологиялар; Коллективднн окуу технологиясынын багыты салттуу окутуудагы айрым кемчиликтерди жана жетишпегендиктерди жоюуга багытталган, башкача айтканда, салттуу окутуудагы төмөнкү туура келбестиктерди чечингө арналат:

Тышкы стимул менен окуу мотивинин туура келбестиги. Себеби, салттуу билим беринде окутуучулар окуу материалын беринде стимулду тизингө аракет жасашканы менен, ал окуунун оң мотивине айланбайт. Ал эми коллективнн окуу технологиясында өзүнө жана калган студенттерге ишеним пайда болуп, студенттердин арасында атаандашуунун негизинде окуу мотиви жогорулайт.

Пассивднн жөнөкөй кабыл алуунун активднн өзгөртүп, тизин ишмердинингине айланбашы. Салттуу окууда көпчүлүк студенттер окуу материалын жөн гана кабыл алып, аны кайра айтып берин менен гана чектелет. Ал эми коллективднн окуу технологиясында ар бир студент өзүнүн ишмердинингинин натыйжасында окуу материалын тишинин менен кабыл алат.

Окуу процесси учурундагы студенттердин психологиялык —коркунучтуу, —жагымсыз абалынын —жагымдуу абалга айланбашы. Белгилнн болгондой, окуу процесси студент нчин дагы, педагог нчин дагы —жагымдуу болушу зарыл. Тилекке каршы, салттуу окутууда окуучулардын көпчүлүгү суроого жооп беринден тартынып —жагымсыз абалда болушат. Ал эми коллективднн технология мүмкүн болушунча ар бир окуучунун үздүк каалоосу менен окуу процессине активднн катышууга шарт тизет.

Тарбиялоо менен окутуунун шайкеш келбеши. Салттуу окутуу процессинде тарбиялоо, негизинен алганда, тигил же бул аракетти башкарууга гана багытталат. Ал эми коллективднн технологияда ар бир студент өзүн эркин сезип, болгон мүмкүнчүлүгүн толук ачууга аракет жасайт. Демек, коллективднн окуу технологиясында студент окуу процессине активднн катышуу менен, өзүнө зарыл болгон касиеттерди, сапаттарды калыптайт. Коллективднн окуу технологиясы төмөнкү принциптердин негизинде орун алат:

Улам өзгөрүп туруучу студенттердин жуптары, топтору;
өз ара окутуу;
өз ара текшерин;өз ара башкаруу;

Коллективднн окутуу технологиясы сезсиз түрдө алдын-ала даярдалып, аныкталган ирээтте жүрүшү зарыл. Коллективднн окуу технологиясынын уюштурулушу төмөнкүлөрдүн өзүнө камтыйт: эрежелерди иштеп чыгуу жана аны бекитин; ар бир катышуучуга аныкталган ролдорду бөлүн; тапшырмаларды берин жана аткаруу убактысын аныктоо; жыйынтыкты талкуулоо жана жалпы чечимдерге келин.

Окуу материалы кандайдыр бир аныкталган абалды ар тараптан анализдөөнн негизинде берилет. Аныкталган абалдын анализинде окуу процесси эки багытта жүрөт. Биринчисинде, аныкталган абал студенттерге алдын-ала жеткизилет, ар бир студент абалдын анализи боюнча такталган тапшырма алат жана аны өз алдынча чечкенге аракет жасайт. Бул учурда окуу процесси ар бир студент активднн катышкан талкуу катары жүрөт. Экинчисинде, аныкталган абалдын чечилиши тизден-тиз окуу процессинде орун

алат. Бул учурда абалдын анализи боюнча ар бир студенттин кѳз карашы талкууланат. Негизинен алганда, абалдын анализи окуу материалын аналитикалык талкуунун негизинде белгилнн болгон маалыматтарды пайдалануу, ѳз алдынча чечимдерди кабыл алуу жана жалпы бир ой толгоого келнннн пайда кылат.

—Мээге чабуулл же —Акыл-эс чабуулул максатка ылайык коюлган маселени жогорку деңгээлде чечннннн аныкталган ыктарынын бири болуп саналат. —Мээге чабуулл ыкмасынын негизги максаты коюлган маселе боюнча коллективднн ойлонуунун натыйжасында анын —жаңычал, ѳзгѳчѳ чечилишин пайда кылуу саналат. —Акыл-эс чабуулул окуу процессинин жнрншнндѳ тѳмѳнкн милдеттерди аткарат:

Окуу материалын чыгармачылык изденнн менен кабыл алуу;

Теория менен практиканын байланышын чындоо;

Окуу процессинде окуу-таануу ишмердннлнннн жаңы багыттарын аныктоо;

Коллективднн ойлонуу ишмердннлнннн жнргнзннннн тажрыйбасына ээ болуу жана башка ушул сыяктуу. —Акыл-эс чабуулул натыйжалуу жнргнзннннн нчнн тѳмѳнкн эрежелерди кабыл алышат:

- Талкуу учурунда бардык катышуучулар бирдей укукка, шартка ээ болот;

Ар бир сунуш, пикир кабыл алынат;

Канчалык кѳптѳгѳн сунуштар пайда болсо, коюлган максатты чечннн ошончолук жеңил болот; —Акыл-эс чабуулун л ѳткѳрнндѳ окутуучу студенттерди чечилннѳ тийиш болгон маселе жана ѳткѳрннн эрежелери менен тааныштырат. Студенттердин санына жараша 3-5 студенттерден турган топ тнзнлѳт жана топтун ичинен пайда болгон пикирлерди, сунуштарды топтоп туруу нчнн эксперт шайланат. Топтордогу студенттер бирдей санда жана мнмкнн болушунча бирдей деңгээлдерде болушу керек. Андан кийин топтордун баарына бирдей суроо берилип, бир-эки суроо жооп уюштурулат. Андан кийин окутуучу дагы бир жолу эрежелерге токтолуп, аудиторияга негизги маселени коет. Ар бир топ активдннн ишмердннлннннн жнргнзѳт, ал эми эксперт бардык пикир, сунуштарды атайын кагазга тншнрнп, аларды топтойт. Андан кийин эксперттер —акыл-эс чабуулунунл натыйжасында пайда болгон пикирлерди, сунуштарды талкуулоо менен корутунду чыгарышат. Эксперттерден кийин окутуучу —акыл-эс чабуулунал катышкандарга ыраазычылык билдирип, эң кызыктуу ойлорго токтолуп, жалпы жыйынтык чыгарат [4.33-б.].

Демек, жогорудагыларды эске алуу менен ар бир окутуучунун ишмердннлннннн заманбап мезгилден артта калбастан жана айрыкча, студенттин ѳз алдынча иш алып баруусун окутуучу тийиштннн деңгээлде жетекчиликке алса, жемиштннн натыйжа берери шексиз.

Колдонулган адабияттар:

С.Мусаев —Манасл [Текст]./ С.Мусаев, А.Акматалиев С.Орозбаковдун варианты боюнча.-Бишкек, 2010. 560-бет

Бекбоев И. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. [Текст]./ Бекбоев И. —Бишкек, 2004. 485-б.

Константинов Н.А. История педагогики. [Текст]: Учебное пособие —/ Константинов Н.А. М., 1971. 447 б.

Саалаев ѳ. Окутуунун интерактивднн ыкмалары. [Текст]./ Саалаев ѳ. —Бишкек, 2006.

б.

Сияев Т.Педагогиканын негиздери.[Текст]./ Т.Сияев, Э.Мамбетакунов.Бишкек,
2008.304 б.